

การศึกษาบ้านและหมู่บ้านของชาวญ้อกูร์ จังหวัดชัยภูมิ
The Studies of Houses and Villages of the Nyah Kur in Chaiyaphum

นราธิป ทับทัน

อาจารย์ คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของเรือนพักอาศัย เทคโนโลยีการก่อสร้าง การตั้งถิ่นฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนชาวญ้อกูร์กรณีศึกษา พร้อมกับอธิบายรูปแบบและระบุคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของชุมชน ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนญ้อกูร์จำนวน 8 หมู่บ้าน ในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ เก็บข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและหลักฐานอื่นๆ ผนวกกับการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านของชาวญ้อกูร์มีพัฒนาการจาก “ชุมชนบ้านป่า” กลายเป็น “ชุมชนเกษตรกรชาวไร่” ลักษณะเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมของชาวญ้อกูร์เป็นเรือนเครื่องผูกยกใต้ถุน ใช้เสาไม้ที่มุงง่าม หลังคาทรงจั่ว บนหน้าจั่วเรือนมีมัดหญ้าแฝกขมวดเป็นก้อน เรียกว่า “กระต๊อบเหมียว” เป็นเอกลักษณ์ ฝาเรือนมักใช้ฟากสับ มีการเข้าไม้โดยการเจาะหรือบากก่อนไม้ไผ่แล้วเสียบหรือร้อยส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน ร่วมกับการผูกมัดด้วยหวายหรือดอก เป็นภูมิปัญญาในการอยู่อาศัยที่เกิดจากการพึ่งพาตนเอง มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยใช้ทักษะและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่จำกัด แต่เมื่อเกิดปัจจัยความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยจึงส่งผลให้รูปแบบกายภาพวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลง จนปัจจุบันใกล้จะสูญเสียลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เรือนพื้นถิ่น ญ้อกูร์ เนียะกุล ชาวบน คนดง มอญโบราณ

Abstract

This research is aimed to study the styles of houses, technical wisdom, construction technology, settlement, as well as a case study on the physical components of Nyah Kur villages in order to find out their architectural identities and values. The research methodology included collecting primary data from surveying 8 Nyah Kur villages in Thep Sathit District, Chaiyaphum Province, the northeast of Thailand and gathered the secondary data from documentary study, the physical survey and interview. The findings indicate the significant development of the Nyah Kur community, from “forestry village” to “agricultural community. The original residences of Nyah Kur people were bamboo houses tied with rattan, supported with wooden pillars with prong. The garble roofs with bunch of knot vetiver grasses were found as their unique style roof material - locally called “kra dob miw.” The house partitions were made of strips of split bamboo, timber and sugar palm leaves. The identities found in their houses and villages represent their residential wisdom inspired by striving for their self-supporting needs. The residences were adapted to the environment by utilizing limited skills and construction technology. However, variable factors in different eras led to a change in their physical culture of such community. At present, they have almost lost their ethnic identity.

Keywords: Vernacular architecture Vernacular house Nyah Kur Chaobon Ancient Mon

1. บทนำ

ชาวญ้อ¹ (Nyah Kur) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ มีวิถีชีวิตพึ่งพาธรรมชาติ แต่เดิมมีอาชีพทำไร่และล่าสัตว์ ชำนาญการเดินป่า มีลักษณะนิสัยเก็บตัว อยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่ชอบคบค้าสมาคมกับพวกชนกลุ่มอื่น และมีการอพยพย้ายที่อยู่บ่อยครั้ง โดยมักตั้งบ้านเรือนอยู่ในป่าตามไหล่เขาหรือเนินดินเตี้ยๆ เร่รอนทำมาหากินย้ายถิ่นที่อยู่ไป-มาในบริเวณแถบเทือกเขาเพชรบูรณ์-เขาพังเหย ชายขอบของที่ราบสูงโคราชคาบเกี่ยวพื้นที่สามจังหวัด คือ เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา

ปัจจุบันชาวญ้อมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งที่แน่นอน โดยใช้ทรัพยากรร่วมกับคนพื้นราบ มีการปรับวิถีชีวิตผสมผสานกับหลากหลายวัฒนธรรมใกล้เคียง ทั้งไทย ไทโคราช และลาว จนกลมกลืนกันเป็นสังคมเดียว ส่งผลให้ชุมชนชาวญ้อส่วนใหญ่ถูกกลืนด้วยประเพณีวัฒนธรรมอีสานอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามกระแสการพัฒนา อย่างไรก็ตาม ยังมีบางชุมชนที่หลงเหลือความเป็นตัวตนบางประการเอาไว้ท่ามกลางวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย จากการสำรวจชุมชนชาวญ้อในอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีชาวญ้อมีถิ่นฐานอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด พบเรือนพักอาศัยจำนวนหนึ่งที่ยังคงเค้าโครงของลักษณะดั้งเดิมบางประการ ซึ่งจัดเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานที่ยังหลงเหลือให้ศึกษาได้

การศึกษาบ้านและหมู่บ้านของชาวญ้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการศึกษาและสำรวจองค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงช่างในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและเทคโนโลยีในการก่อสร้าง รวมถึงลักษณะทางกายภาพในการตั้งถิ่นฐานและนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อระบุคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคม อันเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน บทเรียนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลของชุมชนในการอ้างอิงเพื่ออนุรักษ์สืบสานมรดกภูมิปัญญาเชิงช่าง และต่อยอดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ร่วมกับการพัฒนาชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนญ้อในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ
- 2.2 ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม เพื่อหาเอกลักษณ์และคุณค่าทางศิลปะสถาปัตยกรรม
- 2.3 ศึกษาผลสรุปเพื่อการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

3. การเลือกหมู่บ้านเพื่อทำการศึกษาและสำรวจ

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีชุมชนชาวญ้ออาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด และยังมี การสื่อสารด้วยภาษาญ้อในชุมชน โดยเลือกศึกษาและสำรวจชุมชนญ้อ 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสะพานหิน บ้านน้ำลาด บ้านโคกสะอาด บ้านเสี้ยมทอง บ้านวังอ้ายโพธิ์ บ้านไร่ บ้านวังอ้ายคง และบ้านวังตาเทพ ซึ่งอยู่ในเขตตำบลโป่งนก ตำบลนายางกัก และตำบลบ้านไร่

4. วิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยการสำรวจ สังเกตการณ์ ฝังวัด และบันทึกสภาพปัจจุบันในภาคสนาม ผนวกกับการค้นคว้าและสืบค้นข้อมูลจากหลักฐาน แผนที่ ภาพถ่าย หรือแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ เพื่อเรียบเรียงอธิบายลักษณะบ้านและหมู่บ้านของชาวญ้อในพื้นที่ศึกษา และระบุคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

¹ อาจถูกเรียกในชื่อที่แตกต่างกันไป อาทิ เนียะกุล ชาวบน ดนดง ละว้า หรือละว้าชาวบน

4.1 วิธีการเก็บข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสาร สื่อ และแหล่งความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักได้แก่ การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) และการสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

4.2 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน และลักษณะวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวญ้อกั้ว จากเอกสาร สื่อ และแหล่งความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ลักษณะเรือน ผังหมู่บ้าน และลักษณะทางกายภาพของชุมชนจากการสำรวจ เพื่ออธิบายลักษณะชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมถึงเทคโนโลยีในการก่อสร้าง
3. วิเคราะห์ลักษณะเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและกายภาพชุมชน รวมถึงระบุคุณค่าทางสถาปัตยกรรม
4. วิเคราะห์ปัจจัยแนวโน้มการคงอยู่และแนวทางการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

5. ความเป็นมาของชาวญ้อกั้ว

ปัจจุบันยังไม่พบข้อมูลที่อ้างอิงถึงความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อกั้วที่ชัดเจน หากแต่การศึกษาของ เจราต ดิฟฟลิธ (Diffloth, Gerard : 1984 : 34-40) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของภาษาญ้อกั้วในประเด็นเชิงภาษาศาสตร์ไว้ว่า “ชาวญ้อกั้วใช้ภาษาพูดในตระกูลออสโตรเอเชียติก² จัดอยู่ในสาขามอญ-เขมร สาขาย่อยโมนิค โดยมีคำในภาษาญ้อกั้ว หลายคำที่มีความเชื่อมโยงทั้งในด้านเสียงและความหมายกับคำในศิลาจารึกของมอญโบราณ (อักษรปัลลวะ³) ในสมัยทวารวดี⁴ ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 6 (หรือราวพุทธศตวรรษที่ 12)” จึงอาจสรุปได้ว่า ชาวญ้อกั้วน่าจะมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในยุคสมัยทวารวดี อย่างไรก็ตาม เรื่องราวความเป็นมาของชาวญ้อกั้วยังต้องการคำตอบอีกมากมายเพื่ออธิบายรอยต่อของช่วงเวลาและความเป็นไปของชาติพันธุ์ดังกล่าวหลังจากพุทธศตวรรษที่ 12 มาจนถึงยุคปัจจุบัน รวมถึงสาเหตุที่พบชาวญ้อกั้วตั้งถิ่นฐานเฉพาะในพื้นที่รอยต่อของจังหวัดเพชรบูรณ์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา

6. วิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานเชิงประวัติศาสตร์

6.1 ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิหลังของชาวญ้อกั้ว

ถึงแม้ว่าในอดีตแถบบริเวณพื้นที่เชิงเขาคาบเกี่ยวระหว่างจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ และเพชรบูรณ์ ยังมีที่ราบลุ่มรกร้างมากมายที่สามารถบุกเบิกเพื่อทำกินและตั้งถิ่นฐานได้ แต่ชาวญ้อกั้วก็เลือกที่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เชิงเขาห่างไกลทุรกันดาร ยากจะเข้าถึง โดยมักอาศัยอยู่เฉพาะในกลุ่มของพวกเขา ตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นคุ้มหรือหมู่บ้านเฉพาะ ไม่ชอบคบค้าสมาคมกับพวกชนกลุ่มอื่น ดำรงชีพด้วยการหาของป่าและทำไร่ และมีการอพยพย้ายที่อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งอาจมีนัยยะบางประการในเชิงประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าว

² เป็นภาษากลุ่มใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และบางส่วนในอินเดียและบังกลาเทศ โดยเชื่อกันว่าเป็นภาษาดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

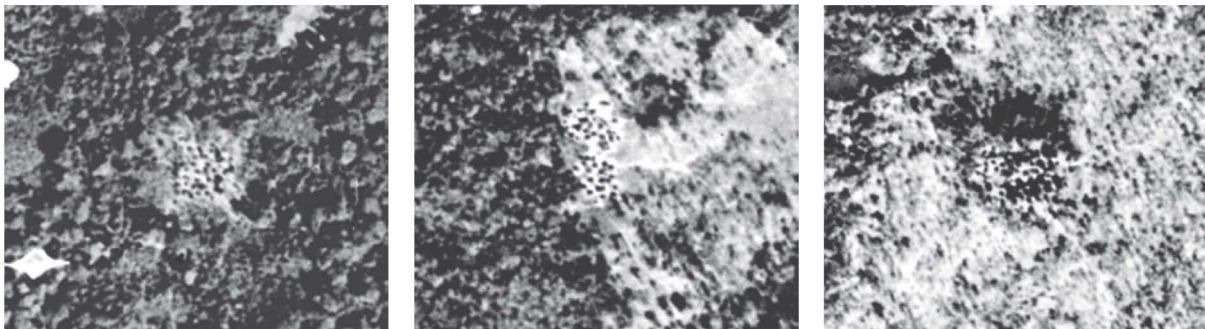
³ เป็นอักษรสระประกอบ มีต้นกำเนิดมาจากอินเดียใต้ มีอายุอยู่ในช่วงระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 6 – 14 เป็นอักษรชนิดแรกที่แพร่เข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเป็นอักษรต้นแบบของอักษรมอญโบราณ อักษรขอมโบราณ และอักษรกวิ ซึ่งอักษรทั้งสามประเภทเป็นต้นแบบให้กับอักษรเกือบทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁴ เป็นสมัยที่เก่าแก่ที่สุดในยุคประวัติศาสตร์ของประเทศไทย มีการสันนิษฐานว่าอาจเป็นวัฒนธรรมของชนชาติมอญ โดยจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย แต่ไม่ใช่ขอม พบหลักฐานกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย กำหนดอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 มีลักษณะของการต่อเนื่องทางวัฒนธรรมจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พัฒนาการขึ้นมาสู่ช่วงสมัยทวารวดีเมื่อมีการติดต่อกับอารยธรรมอินเดีย

ข้อสังเกตคือ ถ้าหากชาวญ้อผู้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในยุคทวารวดีตั้งที่ได้กล่าวอ้างไว้ข้างต้น เมื่อวัฒนธรรมทวารวดีที่เชื่อกันว่าเป็นของชนชาติมอญโบราณในเขตพื้นที่ประเทศไทยเริ่มเสื่อมลงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ก็เริ่มมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เข้ามามีอิทธิพลในพื้นที่ดังกล่าวแทนที่ อาทิ ขอม ไทย และลาว ซึ่งอาจส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงอาจมีการแย่งชิงทรัพยากรและพื้นที่ที่ทำมาหากินในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ก็เป็นได้ โดยเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภูเขาในภาคเหนือ ซึ่งมีปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานมาจากการอพยพเพื่อหนีภัยและปัญหาต่างๆ อาทิเช่น ปัญหาความไม่สงบทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ปัญหาการขาดแคลนที่ทำกิน และเพื่อแสวงหาความสงบ โดยมักตั้งถิ่นฐานบนที่สูง ตามเชิงเขา หรือป่าลึก โดยอาศัยการทำไร่เลื่อนลอยเพื่อดำรงชีพ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวญ้อผู้ จึงมีความเป็นไปได้ว่า ปฐมเหตุที่ชาวญ้อผู้เข้าไปตั้งถิ่นฐานในป่า อาจมีปัจจัยมาจากการอพยพเพื่อหนีภัยจากปัญหาต่างๆ ก็เป็นไปได้ โดยข้อสันนิษฐานนี้ยังสอดคล้องกับคำกล่าวของกลุ่มผู้อาวุโสที่บ้านน้ำลาดซึ่งกล่าวว่า “ชาวญ้อผู้ต้องการความอิสระ ในอดีตไม่ยอมอยู่ใต้ปกครองใคร เนื่องจากเคยถูกไล่ล่าและถูกบังคับให้ต้องส่งส่วย คนกลุ่มนี้ไม่ยอมส่ง จึงหนีขึ้นมาอาศัยอยู่ในป่าทึบ แถบเทือกเขาเพชรบูรณ์-เขาพังเหย⁵”

6.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชาวญ้อผู้เมื่อประมาณ 100 ปีก่อน เป็นลักษณะเผ่าเร่ร่อน อพยพไปตามไหล่เขา หากินด้วยการเก็บของป่า ล่าสัตว์ ปลูกพืช และทำไร่แบบพอกิน โดยมักเลือกตั้งถิ่นฐานชั่วคราวบริเวณที่ดอนหรือเชิงเขาที่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ลำห้วยหรือบ่อน้ำซับ⁶ การตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมเป็นกลุ่มบนเนินดิน สะท้อนรูปแบบการป้องกันภัยจากสัตว์ร้ายในป่า สภาพพื้นที่รอบๆ ชุ่มชื้น จะเป็นป่าไม้เต็งรังและป่าโปร่ง ซึ่งสามารถหาของป่าและล่าสัตว์ได้ ส่วนการทำไร่จะขึ้นไปทำบนไหล่เขา เนื่องจากสภาพดินบนเขาจะมีความอุดมสมบูรณ์และความลาดเอียงเหมาะสมในการทำไร่มากกว่า โดยทุก 2-3 ปี เมื่อดินหมดความอุดมสมบูรณ์ ก็จะเปลี่ยนที่ทำกินแห่งใหม่ และจะย้ายหมู่บ้านทุก 4-6 ปี โดยอพยพโยกย้ายไป-มาบริเวณพื้นที่คาบเกี่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ชัยภูมิ และนครราชสีมา โดยอาจเว้นช่วงเวลา 10-15 ปี จึงจะย้อนกลับมาทำมาหากินบริเวณเดิม เพื่อให้เวลาธรรมชาติได้ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของสภาพดิน

รูปที่ 1 ภาพถ่ายทางอากาศเมื่อปี พ.ศ. 2495 แสดงผังชุมชนบ้านไร่ (ซ้าย) บ้านน้ำลาด (กลาง) และบ้านวังอ้ายโพธิ์ (ขวา)
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

⁵ สัมภาษณ์นายสุรศักดิ์ อัญวิเชียร นายเอ็ด กลางจัตุรัส นายดอกไม้ ยกจัตุรัส และนายตี กลางจัตุรัส วันที่ 24 สิงหาคม 2556 และ 4 กันยายน 2556

⁶ บ่อน้ำผุดตามธรรมชาติ

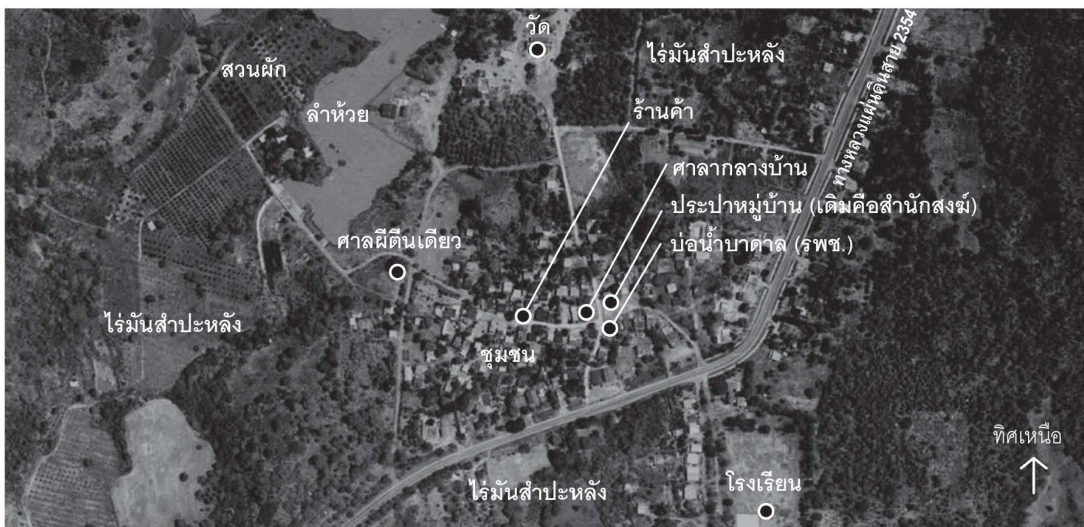
7. หมู่บ้านและเรือนพักอาศัยของชาวญ้อฮัก

7.1 รูปแบบผังชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน

หมู่บ้านของชาวญ้อฮัก เริ่มพัฒนาจากคุ่มบ้านป่าของคนคงที่อพยพเร่ร่อนอยู่ในป่าและตามเชิงเขา ยังชีพด้วยการเก็บของป่า ล่าสัตว์ และการเพาะปลูกอย่างง่าย ต่อมาเริ่มรู้จักการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก คือ การทำไร่เลื่อนลอย มีการรวมกลุ่มเป็นคุ่มบ้านขนาด 3-5 หลังคาเรือน และเมื่ออพยพน้อยลงและอยู่ติดที่มากขึ้น ได้เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนบนที่ดอนบริเวณเชิงเขา พัฒนาจากคุ่มบ้านกลายเป็นหมู่บ้านขนาดสืบทอดกว่าหลังคาเรือน และหลายสิบหลังคาเรือนในปัจจุบัน

รูปที่ 2 ลักษณะกายภาพของชุมชนชาวญ้อฮักช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

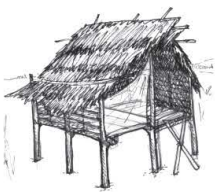
รูปที่ 3 องค์ประกอบทางกายภาพของบ้านวังอ้ายโพธิ์ ในปัจจุบัน
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

หมู่บ้านของชาวญ้อฮัก ได้พัฒนาองค์ประกอบของหมู่บ้านจาก "ชุมชนบ้านป่า" ในยุคสมัยที่พื้นที่อำเภอเทพสถิต ยังไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกมากนัก พัฒนาความเป็นสังคมหมู่บ้านที่มีการพึ่งพาตนเองสูง จนกระทั่งมีการเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้และบุกเบิกที่ทำกินโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว รวมถึงการปรับตัวเมื่อความอุดมสมบูรณ์และรูปแบบการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและการเกษตรรูปแบบใหม่ จนหมู่บ้านชาวญ้อฮักกลายเป็น "ชุมชนเกษตรกรชาวไร่" ดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านชนบททั่วไปในภาคอีสาน คือ มีการปลูกสร้าง

บ้านเรือนถาวรรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม มีถนนย่อยตัดผ่ากลางชุมชน มีศาลากลางบ้านเป็นพื้นที่ส่วนกลาง มีศาลผีบรรพบุรุษ วัตถุประสงค์ประกอบอื่นๆ ตามความต้องการพื้นฐานของชุมชน เช่น ร้านค้า บ่อน้ำบาดาล และประปาหมู่บ้าน เป็นต้น

7.2 รูปแบบของเรือนพักอาศัย

แรกเริ่มลักษณะที่พักอาศัยของชาวญ้อกรเป็นเพิงพักแบบง่ายๆ และพัฒนาเป็นเรือนเครื่องผูก มีใต้ถุนสูง เสาเรือนจะใช้ไม้ที่มีง่ามเพื่อรองรับคานหรือรอด⁷ เนื่องจากไม่มีเครื่องมือเจาะรูเสา พื้นและฝาเรือนทำด้วยฟากสับ ในบางพื้นที่ อาจใช้เปลือกไม้ ไบลาน หรือใบพลวงทำฝาเรือน ส่วนหลังคามุงด้วยหญ้าแฝก ใต้ถุนบ้านจะยกสูงเพื่อป้องกันความหนาวเย็น และป้องกันสัตว์ร้าย และต่อมาได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบตามปัจจัยต่างๆ ที่มากระทบทั้งภายในและภายนอกผ่านช่วงเวลาต่างๆ มาตามลำดับ จากการศึกษาชุมชนญ้อกรกรณีศึกษาพบว่า ในเวลาเพียง 70-80 ปี ที่ผ่านมามีเรือนพักอาศัยของชาวญ้อกร มีพัฒนาการถึง 4 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

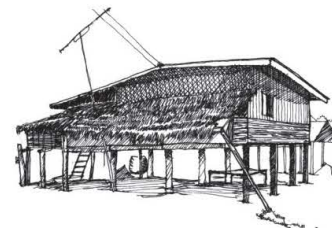
รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 2

รูปแบบที่ 3

รูปแบบที่ 4

รูปที่ 4 พัฒนาการของเรือนชาวญ้อกรทั้ง 4 รูปแบบ
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

รูปแบบที่ 1 เรือนเครื่องผูกลักษณะเพิงพักอาศัย

ยุคสมัยที่ชาวญ้อกรยังอาศัยอยู่ในป่าลึก เก็บตัว ไม่นิยมคบค้าสมาคมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยมักตั้งถิ่นฐาน เรือนในป่าลึก อยู่บนเชิงเขา ดำรงชีพด้วยการหาของป่าและทำไร่ข้าว มีการพึ่งพาตนเองสูง หากแต่มีการเข้าถึงทรัพยากร เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำกัด ที่พักอาศัยที่สร้างขึ้นจึงมีลักษณะเรียบง่ายตามอัตภาพเท่าที่ความจำเป็นจะมี โดยใช้สำหรับอยู่ชั่วคราวหรือชั่วคราวระหว่างการพัก เป็นลักษณะเพิงหรือกระท่อม บ้างก็ว่าคล้ายเถียงนา คือ เป็นลักษณะเพิง ยกพื้นเตี้ยๆ เนื่องจากยังไม่มีเครื่องมือสำหรับแปรรูปไม้ขนาดใหญ่ จึงใช้ไม้มีง่ามที่มีขนาดเล็ก (ขนาดเท่าท่อนแขน) เป็น เสาเรือน โดยใช้ง่ามไม้รองรับคานหรือรอด ขนาดเรือนกะทัดรัดมีเพียงหนึ่งถึงสองช่วงเสา หลังคามีทั้งแบบเพิงแหงนและ แบบจั่ว มุงด้วยหญ้าแฝก มีฝาเรือน 2-3 ด้าน ทำจากเปลือกไม้ และผูกยึดส่วนประกอบของอาคารด้วยเถาวัลย์หรือหวาย ภายในเพิงจะเป็นพื้นที่สำหรับนอนเท่านั้น ที่พักอาศัยในยุคนี้ยังไม่มั่นคง แต่จะใช้ไม้สองท่อนมัดไขว้กันเป็นกากบาทเพื่อ เหยียบขึ้นไปบนเรือน ใต้ถุนเรือนต้องก่อไฟอยู่ตลอดเวลาเพื่อเป็นเชื้อไฟและป้องกันสัตว์ร้าย

รูปแบบที่ 2 เรือนเครื่องผูกที่มีแบบแผน-ยุคแรก

ในยุคที่ชาวญ้อกรเริ่มลงมาทำมาหากินบริเวณป่าเชิงเขา มีการตั้งเป็นคุ้มหรือหมู่บ้าน และเริ่มติดต่อกับกลุ่ม ชาติพันธุ์ไทย-ลาว ถึงแม้ว่าจะยังดำรงชีพด้วยการหาของป่าและทำไร่ข้าวเป็นหลัก แต่ก็เริ่มเข้าถึงเครื่องมือและเทคโนโลยี ใหม่ๆ จากการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนทุ่ง (กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว) และสามารถเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ได้มากขึ้น พร้อมกับพัฒนาที่พักอาศัยเป็นเรือนเครื่องผูกที่มีแบบแผน โดยมีการยกใต้ถุนสูงเพื่อความปลอดภัย (เนื่องจากยังมีสัตว์ป่า

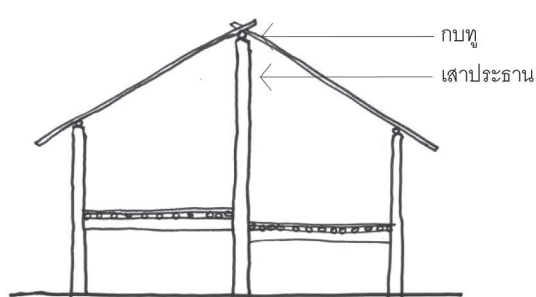
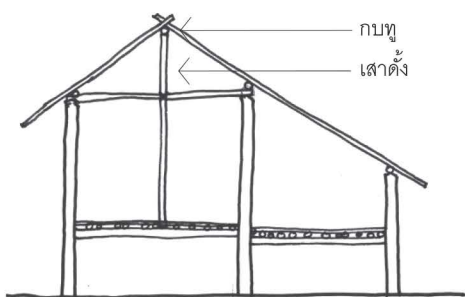
⁷ เป็นไม้รองรับคานและพื้นเรือน และถ่ายน้ำหนักไปยังเสา (ในสมัยโบราณเรียกส่วนนี้ว่ารอด ส่วนในปัจจุบันเรียกว่า คาน)

ชุกชุมอยู่) โดยยังใช้เสาไม้มีง่าม ซึ่งมีการเหลาไม้ ทำเดือยที่ปลายเสา บากและสอดไม้ไผ่ ร่วมกับการใช้หวายหรือตอกผูกมัด ยึดส่วนประกอบของเรือน ฝาเรือนมีทั้งฟากสับ ใบตาล หรือใบพลวง ตามแต่จะหาได้ในแต่ละท้องถิ่น พื้นเรือนเป็นฟากสับ หลังคาทรงจั่วมุงด้วยตับแฝก และมีการพัฒนารูปทรงของจั่วเรือนตามคติความเชื่อท้องถิ่น โดยสร้างส่วนที่เรียกในภาษา ญ้อกู๋ว่า “กระด็อบเหมียว” แปลว่า “หัวแมว” (เพื่อป้องกันนกแสก ที่เชื่อว่าเป็นนกอัปมงคล ไม่ให้มาเกาะหลังคาเรือน) ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของเรือนชาวญ้อกู๋ ส่วนขนาดเรือนมักมีขนาดไม่แน่นอนตามแต่จำนวนผู้อยู่อาศัยหรือขนาดวัสดุ ที่หาได้ และอาจจะมีหรือไม่มีส่วนระเบียงก็ได้

รูปที่ 5 รูปแบบเรือนเครื่องผูกของชาวญ้อกู๋ที่มีแบบแผนในยุคแรก
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

โครงสร้างหลังคาจั่วของเรือนในยุคนี้ พบ 2 ลักษณะ คือ จั่วเรือนที่ “กบทุ⁸” วางอยู่บน “เสาดั้ง⁹” และ จั่วเรือน ที่ “กบทุ” วางอยู่บน “เสาประธาน¹⁰” โดยใช้เสาประธานเป็นเสาดั้ง

รูปที่ 6 จั่วเรือนที่กบทุวางบนเสาดั้ง (ซ้าย) และจั่วเรือนที่กบทุวางบนเสาประธาน (ขวา)
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

⁸ ไม้สันหลังคาเรือน วางอยู่บนเสาดั้งเพื่อรับจันทัน
⁹ เสาไม้ที่ตั้งอยู่บนคาน สำหรับตั้งรับกบทุด้านหัวและท้ายของเรือน
¹⁰ เสาไม้ที่ใช้เป็นโครงสร้างหลักหรือรองรับส่วนต่างๆ ของโครงสร้างเรือน

รูปแบบที่ 3 เรือนเครื่องผูกที่มีแบบแผน-ยุคหลัง

ประมาณหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นยุคที่ชาวนุ้ยฮักุ๋รอพยพน้อยลงและเริ่มอยู่ติดที่มากขึ้น ลักษณะกายภาพของหมู่บ้านชาวนุ้ยฮักุ๋รเริ่มมีรูปแบบความเป็นชุมชนสูง รูปแบบเรือนเครื่องผูกใต้ถุนสูงจึงคลี่คลายโดยลดการระงับภัยจากป่าลง รูปร่างหน้าตาของเรือนยังไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก หากแต่มีการยกใต้ถุนเรือนต่ำลงเหลือประมาณแค่เอว (ประมาณ 1 เมตรเศษ) ประกอบกับเริ่มมีการเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ในบริเวณอำเภอเทพสถิต ชาวนุ้ยฮักุ๋รจึงเข้าถึงเครื่องมือแปรรูปไม้ และเริ่มมีการใช้ไม้เนื้อแข็งมาเป็นส่วนประกอบต่างๆ ของเรือน อาทิ บันได และคาน (รอด) รวมถึงเริ่มมีการใช้สังกะสีมาปิดเป็นครอบหลังคา พร้อมกับนี้ชุมชนชาวนุ้ยฮักุ๋รยังเริ่มปรับตัวตามรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ถาวร พร้อมกับการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไท-ลาว โดยการเพิ่มเติมองค์ประกอบใหม่ๆ ของบ้าน เช่น การตั้งศาลเจ้าที่ การสร้างยุ้งฉาง สุขา และส่วนประกอบอื่นๆ ตามรูปแบบบ้านเรือนของชาวไท-ลาว

รูปแบบที่ 4 เรือนไม้กระดานยกใต้ถุนสูง

ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2510-20 เป็นยุคของการตัดดวงทรัพยากรจากป่าในเชิงอุตสาหกรรม พร้อมกับมีกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอเทพสถิตมากขึ้น มีเครื่องมือและเทคโนโลยีในการแปรรูปไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่อย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ชาวนุ้ยฮักุ๋รเริ่มค่อยๆ เปลี่ยนมาสร้างเรือนพักอาศัยขนาดใหญ่จากไม้เนื้อแข็ง ฝาไม้กระดาน หลังคาทรงจั่วเตี้ยๆ มุงสังกะสี ในลักษณะเรือนอีสานร่วมสมัย จนสูญเสียเอกลักษณ์เรือนเครื่องผูกแบบดั้งเดิม

รูปที่ 7 ตัวอย่างเรือนไม้กระดานยกใต้ถุนสูงที่สำรวจพบในภาคสนาม
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

ถึงแม้ว่าชาวนุ้ยฮักุ๋รจะเลิกอยู่อาศัยในเรือนเครื่องผูกและเปลี่ยนไปปลูกสร้างเรือนไม้กระดานยกใต้ถุนสูงมานานแล้ว แต่จากการสำรวจภาคสนามยังพบเรือนไม้กระดานยกใต้ถุนสูงจำนวนหนึ่งที่ยังมีเค้าโครงของลักษณะดั้งเดิมบางประการของเรือนเครื่องผูกชาวนุ้ยฮักุ๋รแบบดั้งเดิมอยู่บ้าง อาทิ ยังมีการใช้เสาไม้ง่าม หรือมีการใช้ฝาฟากสับเป็นส่วนประกอบเรือน ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบเรือนเครื่องผูกแบบดั้งเดิมกับเรือนพักอาศัยของชาวนุ้ยฮักุ๋รร่วมสมัยในปัจจุบัน

รูปที่ 8 ฝาฟากสับส่วนครัว
เรือนนางแต้ว น้อยเสลา
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 9 เสาไม้งามและฝาฟากสับ
เรือนนายทองสุข น้อยเสลา
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

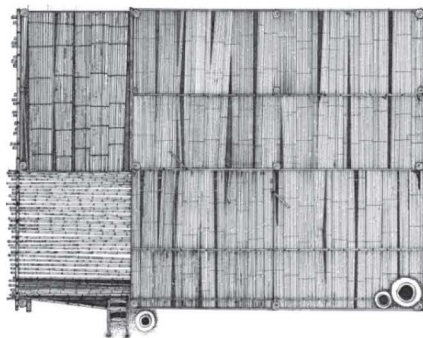
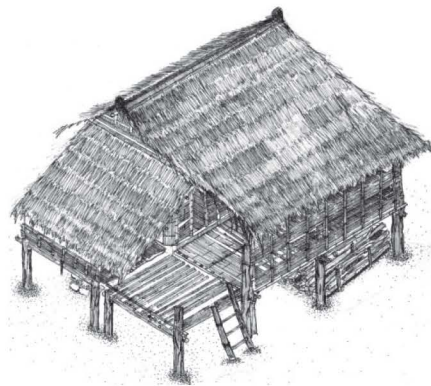

รูปที่ 10 เสาไม้งามส่วนระเบียบ
เรือนนายแฉง ยวนจัตูรัส
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

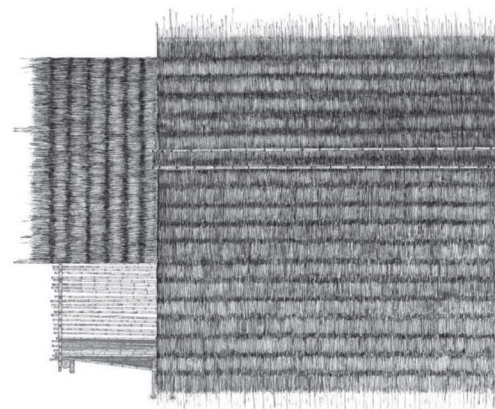
เฉพาะเรือนพักอาศัยในรูปแบบที่ 1-3 ถือเป็นรูปแบบเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมของชาวนายกอร์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาในรายละเอียดเฉพาะเรือนเครื่องผูกในยุคที่มีแบบแผนเท่านั้น เนื่องจากเป็นเรือนที่มีรูปแบบเอกลักษณ์และมีแบบแผนในการก่อสร้างที่ชัดเจน และยังพอสืบค้นกรณีศึกษาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ได้ โดยต่อจากนี้จะอธิบายถึงเรือนเครื่องผูกที่มีแบบแผนทั้งในรูปแบบที่ 2 และ 3 รวมกัน เนื่องจากมีลักษณะโดยรวมไม่แตกต่างกันมากนัก

รูปแบบเรือนชายญ้อกูร์

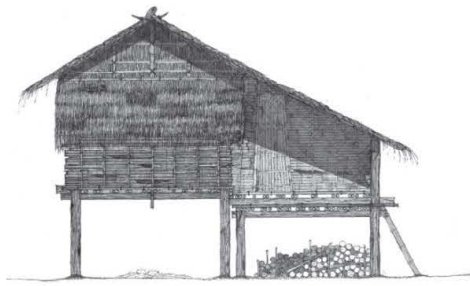
อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

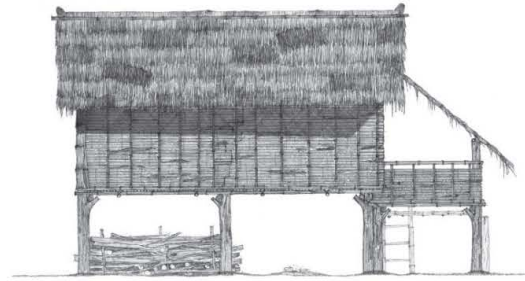
ผนัง

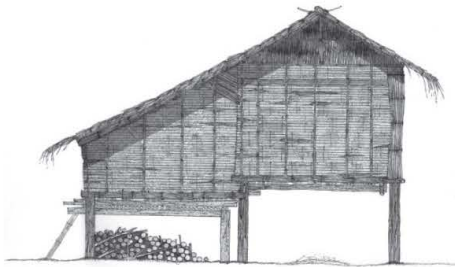
หลังคา

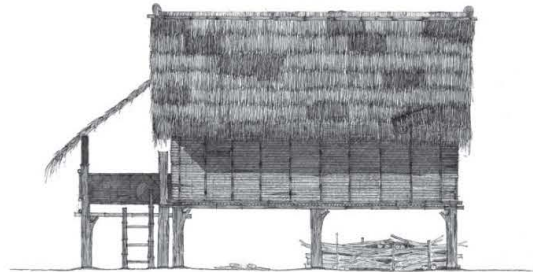
รูปด้านหน้า

รูปด้านข้าง

รูปด้านหลัง

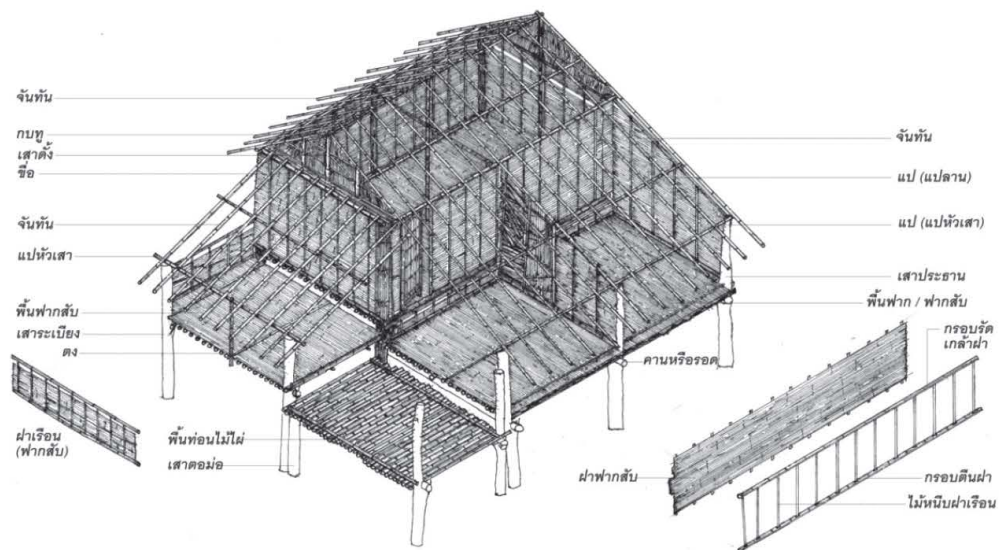

รูปด้านข้าง

รูปที่ 11 แสดงภาพลายเส้นสื่อความหมายรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ “เรือนเครื่องผูกชาวญ้อฮกั้ว”
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

7.3 ภูมิปัญญาเชิงช่างและเทคโนโลยีในการก่อสร้าง

เรือนเครื่องผูกของชาวญ้อฮกั้วถือเป็นภูมิปัญญาในการอยู่อาศัยและเทคโนโลยีในการก่อสร้างที่มีเอกลักษณ์ และสะท้อนวิถีการใช้ทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่นให้เกิดคุณค่า ตามเครื่องมือ ทักษะ และเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีอย่างจำกัด

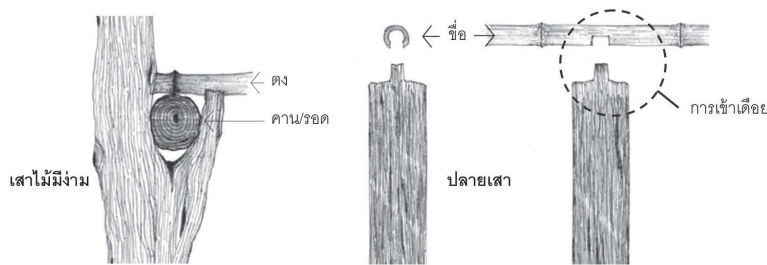

รูปที่ 12 ส่วนประกอบเรือนเครื่องผูกของชาวญ้อฮกั้ว

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

การแปรรูปทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น

ชาวญ้อใช้วิธีการอย่างง่ายในการแปรรูปทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย เหตุเพราะมีเครื่องมือและทักษะที่จำกัด จึงเลือกใช้ไม้ยืนต้นที่ขนาดไม่ใหญ่นัก (เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10-15 เซนติเมตร) ในการทำเสาเรือน แต่งผิวด้วยวิธีการเหลาเปลือก และเนื่องจากชาวญ้อยังไม่มีทักษะในการเจาะไม้เนื้อแข็ง จึงเลือกเสามาที่มีง่ามเพื่อใช้เป็นส่วนรองรับคานหรือรอด นอกจากนี้ยังเลือกใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างและส่วนประกอบอื่นๆ ของเรือน โดยใช้วิธีการตัด เหลาบาก และเจาะ เพื่อประกอบเป็นโครงสร้างเรือน รวมถึงการสับท่อนไม้ไผ่ให้แผ่ออกสำหรับทำพื้นหรือฝาเรือน เรียกว่า “ฟาก” หรือ “ฟากสับ”

รูปที่ 13 แสดงการใช้เสามาที่มีง่ามเพื่อรองรับคานหรือรอด (ซ้าย) การเข้าไม้ด้วยการเหลาเป็นเดือยและเสียบ (ขวา)

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

ลักษณะการเข้าไม้และการยึดส่วนประกอบของโครงสร้าง

เรือนญ้อมีการเข้าไม้ที่แตกต่างจากเรือนเครื่องผูกทั่วไป คือ มีการเจาะหรือบากท่อนไม้ไผ่แล้วเสียบหรือร้อยส่วนประกอบต่างๆ เข้าด้วยกัน ร่วมกับการผูกมัดด้วยหวายหรือตอก ซึ่งถือเป็นการยึดหรือเข้าไม้ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเรือนญ้อ โดยส่วน “เสาเรือน” จะมีง่ามสำหรับรองรับ “คาน” หรือ “รอด” ซึ่งอาจผูกมัดด้วยหวายหรือตอกอีกครั้งเพื่อความแข็งแรง และส่วนปลายของ “เสาเรือน” จะมีการบากเป็นเดือยสำหรับเสียบร้อยยึดกับ “ซื่อ” ส่วนโครงหลังคาของเรือนจะใช้ท่อนไม้ไผ่ซึ่งมีการเหลาหรือบากท่อนไม้ไผ่เพื่อเสียบร้อยลำไม้ไผ่ขนาดเล็ก ร่วมกับการผูกมัดด้วยหวายหรือตอก ในส่วนของ “จันทัน¹¹” จะยึดจันทันทั้งสองฝั่งเข้าด้วยกันโดยการบากลำไม้ไผ่ให้เป็นรูแล้วร้อยด้วยลำไม้ไผ่รวกขนาดเล็กให้เป็นชั้นเดียวกัน แล้ววางพาดบน “กบทุ” และ “แปหัวเสา¹²” โดยเรือนญ้อจะไม่มีส่วน “กลอน¹³” จึงมุงดับแฝกบนจันทัน

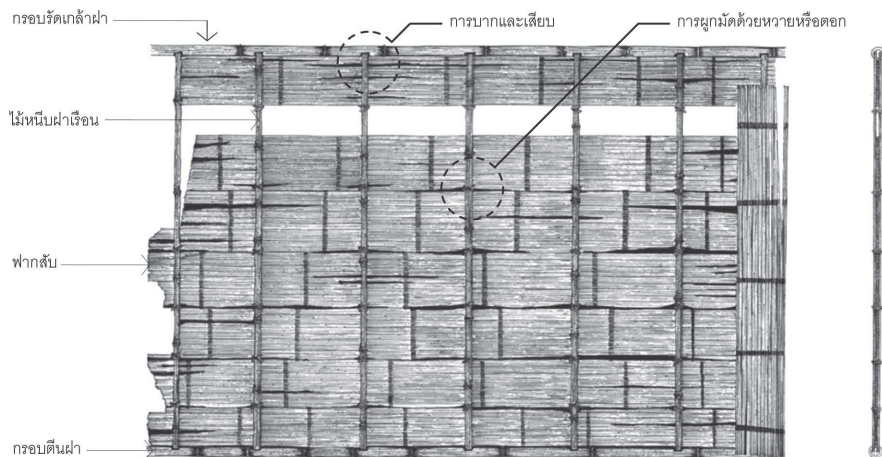
รูปที่ 14 ลักษณะการเข้าไม้ในส่วนหลังคาเรือนญ้อ

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

¹¹ ไม้เครื่องบนของหลังคาเรือน อยู่ตรงกับซื่อ โดยพาดกับกบทุด้านบนลงมาชายคา สำหรับเรือนญ้อส่วนจันทันจะทำหน้าที่รับวัสดุหลังคา

¹² ไม้เครื่องบนหลังคา วางพาดบนหัวเสาไปตามแนวนอนเพื่อรองรับจันทัน

¹³ เป็นไม้ไผ่ซีกที่ใช้สำหรับรับดับหลังคา โดยมัดด้วยหวายหรือตอก กลอนของเรือนเครื่องผูกโดยทั่วไปจะวางพาดอยู่บนแปลาน

รูปที่ 15 แสดงการเข้าไม้ส่วนฝาเรือนด้วยการใช้โครงไม้ไผ่หนีบฟากสับยึดด้วยการบากและเสียบ ร่วมกับการผูกมัดด้วยหวาย/ตอก

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

8. เอกลักษณะและคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุณค่าของเรือนและหมู่บ้านของชาวญ้อฮัก มีไม่เพียงการสะท้อนวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและเทคโนโลยีการก่อสร้าง ในมิติทางศิลปสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากยังได้สะท้อนปรัชญาในการพึ่งพาตนเองในการใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างสอดคล้อง และกลมกลืน ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญควรสืบทอดในทางปฏิบัติต่อไป

คุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic value)

เรือนเครื่องผูกของชาวญ้อฮักและเค้าโครงทางกายภาพของชุมชน มีลักษณะที่สะท้อนวิถีชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับป่า สร้างความเป็นกลุ่มก้อนและความรู้สึกปลอดภัยแก่ผู้อยู่อาศัยตามสมควร โดยตัวเรือนแสดงความงามแบบเรียบง่าย แต่ก็มีรายละเอียดลวดลายและชั้นเชิงทางศิลปสถาปัตยกรรมอยู่ไม่น้อย มีเอกลักษณ์ของจัวเรือนที่โดดเด่นซึ่งพัฒนาจากความเชื่อท้องถิ่น ที่เรียกว่า “กระต๊อบเหมียว” นอกจากนี้เรือนญ้อฮักยังมีการเข้าไม้ด้วยการบากและเสียบร้อยที่เป็นเอกลักษณ์ แตกต่างจากการเข้าไม้ของเรือนเครื่องผูกทั่วไปที่มักใช้วิธีการผูกมัดด้วยหวายหรือตอกเป็นหลัก จัดเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่มีรูปทรงสวยงามและมีเทคโนโลยีการก่อสร้างที่โดดเด่น

คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic value)

เรือนเครื่องผูกของชาวญ้อฮักและเค้าโครงทางกายภาพของชุมชน เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่าในอดีต ชาวญ้อฮักเคยมีวัฒนธรรมการอยู่อาศัยเป็นของตนเอง โดยมีการพึ่งพาตนเองสูง ในลักษณะสังคมที่ต้องปรับตัวและอยู่อาศัย โดยการพึ่งพาทรัพยากรจากป่า และยังบอกเล่าประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และการปรับตัวของชาวญ้อฮักได้ชัดเจน

คุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Scientific value)

เรือนพื้นถิ่นและลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวญ้อฮัก รวมถึงองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้ ถือเป็นข้อมูล และหลักฐานสำคัญ ที่สามารถใช้ในการเรียนรู้วัฒนธรรมในการอยู่อาศัยและใช้ต่อยอดในการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับพันธุ์ ญ้อฮักในมิติต่าง ๆ ในอนาคตได้

คุณค่าทางด้านสังคม (Social value)

เรือนเครื่องผูกของชาวญ้อฮักรวมถึงเค้าโครงทางกายภาพของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ ที่สำคัญในการแสดงความเป็นตัวตนและการคงอยู่ของชาติพันธุ์ญ้อฮัก และถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและความทรงจำของชุมชน

9. สาเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมและกายภาพของชุมชน

รูปแบบอาคารพักอาศัยของชาวจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันมีได้มีรูปแบบเป็นเรือนเครื่องผูกแบบดั้งเดิมแล้ว ส่วนกายภาพของชุมชนชาวจังหวัดสุรินทร์ก็ได้มีพัฒนาการจาก “ชุมชนบ้านป่า” ไปเป็น “ชุมชนเกษตรกรชาวไร่” เช่นเดียวกับหมู่บ้านในภาคอีสานทั่วไปมานานแล้ว

รูปที่ 16 แสดงภูมิทัศน์ของบ้านวังอ้ายโพธิ์ ซึ่งปัจจุบันมีลักษณะเหมือนกับหมู่บ้านชนบททั่วไปในภาคอีสาน

สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. รูปแบบของเรือนเครื่องผูกแบบดั้งเดิมมีได้มีตอบสนองวิถีชีวิตการอยู่อาศัยของชาวจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันอีกแล้ว ประกอบกับวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเรือนเครื่องผูกมีอายุการใช้งานน้อย และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเริ่มมีจำกัด
2. อิทธิพลจากกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอเทพสถิตและกลายเป็นคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่เป็นตัวเร่งให้ชาวจังหวัดสุรินทร์ละทิ้งรูปแบบที่พักอาศัยที่มีลักษณะดั้งเดิมเพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมชาวอีสานร่วมสมัย
3. กระแสการพัฒนาและความเจริญตามยุคสมัย ถือเป็นปัจจัยจากภายนอกที่บีบบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมและกายภาพของชุมชนอยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าชาวจังหวัดสุรินทร์จะพยายามปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ด้วยมูลฐานที่คิดว่าเป็นประโยชน์ในการต่อรื่องทางสังคม การได้รับการยอมรับ และโอกาสที่ดีจากการมีวัฒนธรรมร่วมกับคนกลุ่มใหญ่ หากแต่การรับวัฒนธรรมไท-ลาวนั้น ชาวจังหวัดสุรินทร์ได้มีการปรับแต่งจนกลายเป็นวัฒนธรรมของตนและรักษาความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์บางประการเอาไว้ ยกตัวอย่างในกรณีการตั้งศาลตาปู่ประจำหมู่บ้าน ซึ่งผู้อาวุโสชาวจังหวัดสุรินทร์กล่าวว่า ชุมชนชาวจังหวัดสุรินทร์มีการตั้งศาลตาปู่หลังจากที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวเข้ามาอาศัยปะปนในพื้นที่แล้ว จึงเชื่อได้ว่าน่าจะเป็นการรับเอาความเชื่อเรื่องการตั้งศาลไหว้ผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านของชาวอีสาน หากแต่ชาวจังหวัดสุรินทร์ได้ปรับปรุงเป็นการนับถือผีดินเดียวซึ่งถือเป็นผีบรรพบุรุษของชาวจังหวัดสุรินทร์

รูปที่ 17 ศาลตาปู่หรือศาลผีดินเดียว บ้านวังอ้ายโพธิ์

รูปที่ 18 ศาลตาปู่หรือศาลผีดินเดียว บ้านน้ำลาด

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

10. แนวโน้มการคงอยู่และแนวทางการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

การพิจารณาถึงแนวโน้มในการคงอยู่ของกายภาพทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวน้อยบุรี มีปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. อิทธิพลจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอเทพสถิตและภาคอีสาน ซึ่งมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ชาวน้อยบุรีจึงถูกกลืนเข้าสู่วัฒนธรรมไท-ลาวอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพของชุมชนไปด้วย

2. ความตระหนักในคุณค่าของชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ตามที่ได้ทำความเข้าใจกับสถานการณ์ปัจจุบันของชาวน้อยบุรี จากการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจภาคสนาม พบว่าปัจจุบันชาวน้อยบุรีส่วนใหญ่พยายามจะปรับตัวเข้าสู่ความเป็นคนอีสาน จึงละเลยอัตลักษณ์ของตน ซึ่งเป็นตัวเร่งให้สูญเสียตัวตนทางชาติพันธุ์อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่พยายามสร้างความตระหนักในชาติพันธุ์ รวมถึงการอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมชาวน้อยบุรี ดังที่ส่งผลให้เกิดการคงอยู่ของเรือนชาวน้อยบุรีในรูปแบบดั้งเดิม อย่างเช่นเรือนพิพิธภักดีชาวน้อยบุรีที่บ้านวังอ้ายโพธิ์ ถึงแม้ว่าจะเป็นในฐานะเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์ มิใช่เรือนสำหรับใช้อาศัยอีกแล้วก็ตาม

3. การเปลี่ยนแปลงจากภายใน ทั้งระบบนิเวศของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบการดำเนินชีวิต การศึกษา การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รวมถึงการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ล้วนส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนและต่อรองทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของกายภาพทางวัฒนธรรมของชาวน้อยบุรีไม่มากก็น้อย

4. การบีบคั้นจากภายนอกให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งกระแสการพัฒนา ความเจริญทางวัตถุ นโยบายของภาครัฐ การติดต่อสื่อสาร รวมถึงวัสดุและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่กำลังทยอยเข้าสู่ชุมชน ซึ่งหากไม่คำนึงถึงการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไปแล้ว อาจส่งผลให้เกิดการทำลายเอกลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนชาวน้อยบุรีโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

รูปที่ 19 ซากเรือนของนางพูน หยุ่มจัตุรัส เป็นเรือนชาวน้อยบุรีฝาใบพลวงหลังสุดท้าย ถูกรื้อเมื่อเดือนสิงหาคม 2556 ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

5. แนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งให้ผลดีและผลเสียไปพร้อมๆ กัน ซึ่งการใช้รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี และอาจเป็นกลไกหนึ่งในการอนุรักษ์เอกลักษณ์ดั้งเดิมเอาไว้ แต่หากมีการบริหารจัดการไม่เหมาะสมอาจเป็นการทำลายหรือบิดเบือนเอกลักษณ์ท้องถิ่นได้

11. สรุป

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนผู้ถูกรังแกได้สะท้อนรูปแบบความมีอิสระในการใช้ชีวิตและสัญชาตญาณในการปกป้องตัวเองสูง สะท้อนลักษณะความเป็น "ชุมชนบ้านป่า" ของคนคงที่ชัดเจน ส่วนภูมิปัญญาในการก่อสร้างเรือนของชาวผู้ถูกรังแกเกิดจากทักษะในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและพึ่งพาตนเอง โดยการเลือกใช้เทคโนโลยีที่มีจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการในการอยู่อาศัยร่วมกับปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าในอดีตจะยังไม่มีเครื่องมือทันสมัยสำหรับตัดไม้ใหญ่ แต่ชาวผู้ถูกรังแกก็สามารถใช้ชีวิตได้อย่างง่ายด้วยการบากไม้ เสียบร้อย และผูกมัด เพื่อปลูกสร้างเรือนเครื่องผูกสำหรับอยู่อาศัยได้ ซึ่งเรือนดังกล่าวยังมีรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจและมีความประณีตอยู่ไม่น้อย รวมถึงลักษณะโครงสร้างและวิธีการเข้าไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ หากแต่ในปัจจุบัน มีปัจจัยแวดล้อมมากมายที่ส่งผลให้ลักษณะทางสังคมและกายภาพของชุมชนผู้ถูกรังแกเปลี่ยนแปลงเป็น "ชุมชนเกษตรกรชาวไร่" ไปหมดแล้ว ส่วนเรือนพักอาศัยก็ได้พัฒนาเป็นเรือนไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วเตี้ยๆ มุงสังกะสี ดังเช่นรูปแบบเรือนในภาคอีสานทั่วไป

ในกาลข้างหน้า คงจะหาเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิมหรือเรือนที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมบางประการไม่ได้แล้ว ฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นการศึกษาเค้าโครงวิถีชีวิตการอยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ถูกรังแกแบบดั้งเดิมในช่วงเวลาสุดท้ายก่อนที่ชาวผู้ถูกรังแกจะปรับตัวและเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นชาวอีสานร่วมสมัยอย่างสมบูรณ์ โดยได้บันทึกรูปแบบและองค์ความรู้เกี่ยวกับเรือนผู้ถูกรังแกแบบดั้งเดิมเท่าที่สามารถสืบค้นได้ และศึกษาเรือนพักอาศัยร่วมสมัยที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมบางประการอยู่บ้าง เพื่อเป็นบทเรียนและบอกเล่าความเปลี่ยนแปลงผ่านของรูปแบบกายภาพการอยู่อาศัยของชุมชนชาวผู้ถูกรังแก ซึ่งจะเป็นแนวทางอ้างอิงสำหรับศึกษา ค้นคว้า และหาแนวทางประสานลักษณะรูปแบบดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัสดุสมัยปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในอดีตให้เข้ากับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว

12. ข้อเสนอแนะ

เรือนผู้ถูกรังแกแบบดั้งเดิมมิได้ตอบสนองรูปแบบการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอีกแล้ว ความเป็นไปได้ในการคงอยู่น่าจะเป็นไปในรูปแบบของสิ่งปลูกสร้าง "เรือนต้นแบบ" เพื่อวัตถุประสงค์เชิงสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรืออาจเป็นเครื่องมือในการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อศึกษาวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวผู้ถูกรังแก ฉะนั้น ประเด็นที่น่าสนใจและท้าทายคือการพัฒนาแบบอาคารพักอาศัยในชุมชนชาวผู้ถูกรังแกที่สามารถเชื่อมโยงกับลักษณะดั้งเดิมและตอบสนองคุณภาพชีวิตในการอยู่อาศัยในยุคสมัยปัจจุบันได้ พร้อมกับฟื้นฟูและจัดการทางกายภาพในชุมชนที่ยังสะท้อนวิถีสังคมชาวผู้ถูกรังแกที่มีความอิสระ อยู่อย่างพอเพียง และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ให้คงอยู่ต่อไป

แนวทางในการสืบสานคุณค่ากายภาพทางวัฒนธรรมของชุมชนผู้ถูกรังแก ควรสะท้อนไปสู่ปรัชญาในการดำรงชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและกลมกลืน โดยการประยุกต์ใช้วัสดุธรรมชาติ ร่วมกับวัสดุปัจจุบัน หรือวัสดุทดแทนที่หาได้ในท้องถิ่น จะมีความเป็นไปได้มากกว่าการอ้างอิงรูปแบบและวัสดุดั้งเดิมที่มีได้ตอบสนองวิถีชีวิตปัจจุบันอีกแล้ว

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา อุตระกุล และกนก โตสุรัตน์. สังคมและวัฒนธรรมของชาวนน. วิทยาลัยครุนครราชสีมา, 2529.
- ทองพิทักษ์ ยันจัตุรัส และคณะ. โครงการพัฒนาเครือข่ายฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมท้องถิ่นญ้อกู๋. ต.นาช่างลัก ต.บ้านไร่ และ ต.โป่งนก อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2549.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2547.
- อภิญา บัวสรวง และสุวิไล เปรมศรีรัตน์. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ญ้อกู๋. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาฯ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา. ญ้อกู๋ มอญโบราณแห่งเทพสถิต. กรุงเทพมหานคร. โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด, 2549.
- Diffloth, Gerard. The Dvaravati Old Mon Language and Nyah Kur. **Monic Language Printing House Studies**. Chulalongkorn University. 1984 : 34-40.
- Payau Memanas. **A Description of Chaobon : an Austroasiatic Language in Thailand**. MA Thesis, Institute of Language and Culture for rural Development, Mahidol University. 1979.
- Seidenfaden, E. Further Notes about the Chaobon. **Journal of the Siam Society**. 1921.
- Subhab Phiukhau. **A Phonological Description of Nyah Kur at Ban Nam Lat, Chaiyaphum Province**. M.A. Thesis Mahidol University. 1986.
- Suwilai Premsrirat and Naraset Pisitpanporn. "Language and Ethnicity on the Korat plateau". **A paper presented at the seminar on a Comparative Study of Dry Areas in Southeast Asia : Hash or Benign Enviroment**, Kyoto, Japan, October 1996.